

Forfatter: Engelstoft, Laurits

Titel: BREV TIL: Rosencrone, Marcus Gerhard FRA: Engelstoft, Laurits (1798-10-04)

Citation: Engelstoft, Laurits: "BREV TIL: Rosencrone, Marcus Gerhard FRA: Engelstoft, Laurits (1798-10-04)", i *Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)*, Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, s. 128. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002091242-003-shoot-L0020912420030016.pdf> (tilgået 02. maj 2024)

Anvendt udgave: Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter (3. bind)

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

*Til Geheimeraad Rosencrone.
Göttingen d. 4 October 1798.*

Deres Høigrevelige Excellence,
Gunstige Velgjører!

Rødmende tager jeg Pennen i Haanden. Jeg vilde takke Deres Excellence, men — Deres Godhed ophæver Mueligheden af at takke Dem, som jeg burde; jeg vilde tolke Dem min Erkiendtlighed, men — ethvert nok saa heldigt Forsøg kunde kun vorde et svagt Udtryk af mine Følelser. Kun dette ene kan jeg sige Deres Excellence, at jeg mere levende, end noget Sprog kan male, føler, hvor meget jeg skylder Dem, hvor meget De bidrager til min Lyksalighed i en Stilling, hvor enhver Louisd'or, rigtig anvendt, sætter mig istand til at have Fordele og Fornøielser, hvis Værd jeg ikke veed at beregne efter nogen bekjendt Maalestok. Aldrig skal jeg glemme delykkelige, debehagelige, delærerige Dage, da jeg reiste udenlands; men aldrig skal jeg heller kunne tænke paa nogen af disse uden at erindre med varmeste Taknemmelighed, at det var Deres Excellence, jeg skyldte saa mange af deGlæder og deFordele, som derved bleve mig til Deel. Maatte jeg kun være saa lykkelig, at kunne fortiene det virksomme Bifald, Deres Excellence skienker mine Bestræbelser paa Videnskabernes Bane, og den Opmuntring, hvortil De har anseet mig værdig! Maatte min Evne svare til min Villie!

Den gode Grevindes maadelige Helbred smerter mig særdeles meget, især da det og forhindrede Sommerreisen til Jylland, som vist maatte have været meget tienlig saavel for hendes som Deres Excellences egen Sundhed. Maatte dog Kiøbenhavn I Vinter ikke have for meget af s. 129den fugtige Luft, hvormed det pleier at være hiemsøgt! Maaskee kunde en reen nordisk Vinter i mange Henseender have en fordeelagtig Indflydelse paa Sundheden. Jeg glæder mig imidlertid ved det Haab, at dette Brev vil have den Lykke, at forefinde saa vel den ædle Grevinde i god Bedring som Deres Excellence selv fuldkommen restitueret.

Den behagelige Erfaring, at dekorte Efterretninger, jeg tog mig den Frihed at meddele Deres Excellence efter min sachsiske Reise, ikke har været Dem uinteressante, opmuntrer mig til at meddele Dem en Fortsættelse af samme meest med Hensyn paa Göttingen og deomliggende Egne. Jeg har nu opholdt mig her omtrent trefierding Aar; jeg har i denne Tid foruden smaae Toure giort to Fodreiser, en til Harz, en anden til Pymont, begge lærerige og interessante, den første især i naturhistorisk Henseende og til Kundskab om Biergboeres Charaeteer og Levemaade, den sidste mere i Henseende til Folkekundskab og politiske Synspunkter. Jeg har og havt Leilighed til at gjøre en Deel interessante Bekendtskaber ei blot med Studerende af forskiellige Nationer, men og med Officerer og andre Stænder, som hver have deres egne Synspunkter og deres egen Kreds. Jeg har søgt saa meget mueligt at benytte paa den ene Side min egen Erfaring, paa den anden Omgang med forskiellige Mennesker til at lære videværdige Ting at kiende. Nogle faa Resultater af alt dette, for saa vidt jeg nu erindrer det, vil jeg tage mig den Frihed nu, da jeg staaer paa Punktet at forlade Tydskland, at meddele Deres Excellence, uden enten at forskiønne eller fordunkle noget med mit Vidende; og hvis Deres Excellence i disse Bemærkninger skulde finde Noget urigtigt eller skievt, beder jeg, at det hellere maa tilskrives Mangel paa lagttagelsesaand end paa Sandhedskiærlighed.

9

s. 130Tør jeg bede Deres Excellence allerførst kaste et Blik paa Göttingen selv. Her spille Professorerne den første Rolle med deres Familier. De fleste ere i deres Fag berømte Mænd og meget arbeidsomme. Det skulde være besynderligt, om man paa nogen Tid om Dagen ikke skulde treffe en Professor i sin Studerestue, naar han ei holder Forelæsninger. I Livets Fornøielser tage dederfor næsten slet ingen Deel, undtagen i deto Gange om Aaret indtreffende Treugers Ferier. De holde imellem sig saare saa Selskaber, og Mændene komme mestendeels først sildig for at afhente deres Familier. De føre meest alle en meget indskrænket Huusholdning, og jeg har, ved at være nogle Gange bleven buden i Selskab hos dem, erfaret, at deres Borde ere Tarvelighedens Skole. Det Hovedmaal, hvortil enhver Professor stunder, er: Navn, Louisd'orer og Hofraths-Titel. For at faae det første arbeide deNat og Dag paa Skrifter. For at komme i Besiddelse af det andet, søge deat gjøre deres Forelæsninger saa tiltrækkende som mueligt, hvilket er Aarsag til demange Vittigheder og Ridiculiteter, hvorefter dejage paa Cathedrene for at more deres Tilhørere. Endelig for at naae det store — Hofrath, som er den Belønning, Regjeringen i Hannover pleier at tildele Göttingske Fortienefter, præke defra Morgen til Aften mod den franske Nation og dens Grundsætninger. Det gaaer saa vidt, at berømte Lærere i Historien her — som gierne vilde være Hofraader, saa snart mueligt — ikke blot stille alt, hvad der angaaer den franske Revolution, i det allerufordeelagtigste Lys, men troe endog at smigre Regjeringen med at stille Verdens største Despoter, en. Alexander, en Philip 2., en Ludvig 14., frem som gode Konger og elskværdige Mennesker. Siden Spittler kom bort, er der ingen mere, som holder et bedre Partie undtagen Eichhorn. Schlözer selv er imod deFranske, skjønt han ellers er fri nok i deøvrigte Dele af s. 131Historien. Saasnart nogen Ulykke vederfares deFranske, saa er der en utrolig Glæde over dem; saaledes i denne Tid. For en Maanedes Tid siden, da man havde paadigtet deFranske en Ulykke liig den, som nu har truffet dem, gjorde den gamle Kästner strax følgende Epigram:

Für's Vaterland fiel mancher Held,

Nur Nelson für das Wohl der Welt.

Da enhver Professor gjerne tilendebringer sin hele Videnskab i et halvt Aar, saa ere Forelæsningerne for det meste overfladiske og elementariske; saaledes have i det mindste deværet, som jeg har hørt, den fortreffelige Lichtenbergs undtagen. Theologerne, saa frie deere i Samtaler, saa orthodoxe tee desig paa Cathedrene. Enighed kan man aldrig vente skal finde Sted paa et Academie, hvor Professorerne have deres største Revenu af deres Forelæsninger; thi der kommer altid Brødmisnndelse ind i Spillet. Saaledes er det her. Theologer enes ikke med Theologer, Medicinere ikke med Medicinere. Nylig har Göttingen seet tre forargerlige Optrin mellem Professorerne selv. I deto blev det dog ved, at den ene viste den anden paa Døren, men i det tredie gik det saa vidt, at begge Partier rev hinanden hovedkuls ned af Trapperne og fortsatte dernede deres ikke alt for venskabelige Concurr. Man mener, at den ene, Prof. Seyffarth, faaar consilium abeundi.

Faa Steder hersker saadan Videnskabelighed blandt deStuderende, som her. Skiønt der gives en Deel, som ikke gjøre andet end sætte Penge til, ere disse dog langt fra ikke det største Antal, oz denyde ingen Agtelse blandt deøvrigte. De vigtigste Forelæsninger ere altid talrigt besøgte. Den private Flid understøttes ved det fortreffelige Bibliothek. Sæderne ere bedre end paa noget andet tydsi Academie. Gjerne har ethvert Landsmandskab noget, der gjør det agtværdigt eller mindre agtværdigt. Af alle agter jeg s. 132meest det Ungarske. De ere næsten alle Adelsmænd og rige Folk, men contrastere paa en fordeelagtig Maade med detydske Adelsmænd, som ligge her. Disse ere i Almindelighed den sletteste Deel af deStuderende her. Intet have delært, før dekomme her, og Intet bekymre desig om at lære, efter at deere komne her. For det meste ere deOfficerer, der blot komme for at tilbringe nogle Aar paa en behagelig Maade. Ungarerne derimod ere fordomsfrie, deskebnne, vi de- lystne, flittige. Jeg har intet interessantere Bekienbtskab gjort enb meb to Grever Telecky og tre Baroner Zeyg, alle fra Ungarn. Man skulde ikke troe, at en saa liberal og saa fri Aand, som disse have, skulde kunne ventes fra hine Egne.

9*

De Videnskaber, som meest blomstre her, ere Naturhistorie, Physik, Sprogkundskab og humaniora. Philosophien befinder sig her saa afmægtig, at Buhle kuns har havt tre Tilhørere i Sommer over den kritiske Philosophie. Fichtianismen har Göttingens Philosopher Buhle og Bonterweck imod sig. Man er her saa sysselsat med nyttige Videnskader, at man ingen Tid har tilovers for excentriske Spidsfindigheder. Medens man i Jena undersøger saare fiint, om vi ere til eller ikke, hvad Rum og hvab Tid er, studerer man her Fortidens Erfaringer, som Historien overlevere de, skuer og denytter Naturens Skatte paa det nærliggende Harz, danner sig til forstandig og duelig Borger.

Professorerne her ere ingen Pressetvang underkastede. Men Enhver, som lader noget trykke foruden dem, maa lade det censurere. Dog er Censuren ikke skarp. Trykkefrihed har altsaa Göttingen i stræng Forstand ikke. En Privatdocent, som havde skredet en Sammenligning mellem Hertugen af Brunsvig og den Hunniske Attila, blev her afviist med sit Skrift, fordi Parallelen ei var hæderfuld for Hertugen, skiønt den ellers ei var slet truffen. — En Mængde Emigrantere opholde sig her, for det meste i maadelige s. 133Omstændigheder. De fleste studere Medicin. Det er tungt at see ofte middelaldrende Mænd blandt disse, som før vare i lykkelige Forbindelser, nu sidde paa Auditorierne som Lærlinge. Mange af dem ere af høi Adel og opdragne i Overflødhedens Skiød. Ofte veed man ikke, om de Aarsager, der førte dem ud af deres Fødeland, eller de selv fortiene meest Medlidenhed. — Den Misbrug, som saavel her som paa de øvrige tydske Academier gaaer i Svang i Henseende til de academiske Værdigheder, overskrider alle Grændser. Det maa inden kort Tid blive en Skam at være en tydsk Doctor. Man lader trykke eet Ark med viid Tryk, og dermed er man Doctor. Facultetet besørger, om man vil betale 3 à 4 Lonisd'orer, Disputatsen selv gjort. Alle Faculteterne drive det blot som en Handelsgreen. Jeg vilde skaffe alle min Faders Tienestefolk den ene et Doctor-Diplom i Medicinen, den anden i Philosophien, den tredie i Theologien o. s. v., saasnart jeg vilde betale Taxten for hver. Hvor lidet man skammer sig selv her i Göttingen, kan sees blot deraf, at da en Student for nogen Tid siden skulde relegeres, tilbød Facultetet at eftergive ham Straffen, naar han vilde prænumerere sin Doctordiputats med 10 Lonisd'orer. Han forlangte deres Haand derfor, men den turde de ikke give.

Jeg vil ikke opholde Deres Excellence længere ved Göttingen. Jeg vil nu tage mig den Frihed, at gjøre nogle Bemærkninger over den herskende Tone i disse Egne, især i politisk Henseende, saavel blandt de høiere som lavere Stænder. Adelen i det nordlige Tydskland har saa godt som ikke gaaet et Skridt frem med Tiderne; dette gjelder fortrinlig om den hannoverske. Dette tilstaae selv Tydskere. Selv i Cassel tales friere end i Hannover. Adelstrykket hviler ogsaa skrækkelig over de hannoverske Lande, og Velstand er slet ikke almindelig. Omkring Göttingen er det s. 134nogenlunde; men naar man kommer hen mod Pymont og Hameln, saa er det overordentlig fattigt allevegne. Den tydske Adel, jeg saae forsamlet i Pymont, var overordentlig stiv. Ligesaa har den været, som jeg har seet andensteds. De Franske nyde gjerne i de høiere Cirkler det Hædersnavn: racaille pitoyable, som jeg selv ved et table d'hôte har hørt af en fornem hann oversk Dame. Bed Badene — jeg har kun været i Pymont — skal det overalt være meget stivt. Vor Hertug af Augustenborg udmærkede sig i Sommer ved sit Ophold i Nendorf og Pymont saaledes ved sin, for de Tydske hos en Fyrste saa fremmede, Popularitet, at man vidste længe efter at tale derom vidt og bredt. Den almindetige Mand i det Hannoverske og Brunsvigske forekommer mig meget phlegmatisk. Skiønt disse

Lande, især det hannoverske, have lidt meget ved Krigene, hører man der dog ikke Folk beklage sig derover, meget mere ere de saa opbragte mod de Franske, at Enhver siger, han vilde ikke være den sidste, om hans Arm behøvedes imod dem. Især er den almindelige Mand i det Brunsvigske vel tilfreds med det nærværende. Hans Kaar ere og bedre end i det Hannoverske. Den almindelige Mand her i det Hannoverske forekommer mig ellers at danne en ufordeelig Contrast med den Sachsiske; denne er høflig, mild, net, velklædt; den hannoverske Bonde derimod grov, underkuet, styg, hengiven til Drik, uvidende, bedragerisk. Hvor Armod og Undertrykkelse hersker, der kan man heller ikke vente enten Cultur eller Oplysning eller Moralitet. Geistligheden gjør meget til at vedligeholde Afskye for Franskhed, thi de præke bestandig imod den, og finde især i Johannis Aabenbaring haandgribelige Beviser, at de Franske ere Antichrist og Gud veed hvad mere. Jeg har selv engang hørt saadan en politisk Præken i en Landsbyekirke.

s. 135 Man skulde ikke troe, hvor lidet man kiender til den egentlige Luxus her i Tydskland, hvorfra vi dog faae vore Moder. Jeg troer, at der er mere Luxus i Hamborg og Altona alene end i det hele øvrige Tydskland. Leipzig er den eneste Bye, hvor jeg paa denne Side Elben har fundet nogen egentlig Luxus. Paa Landet kiender man saa godt som intet dertil. Jeg har gjort smaae Excursur til et og andet Edelgut eller Amtsgaard, hvor man skulde troe at finde Rigdom og Smag forenet; men Alt har været meget simpelt. Hos Amtmændene, som have 8 à 10,000 Rdl. aarlig, finder man det ikke prægtigere end i mangen Præstegaard hos os. Det samme gielder om de smaae Fyrsters Slotte. Mange ere store nok, men for det meste baade bygte og meublerede med liden Smag. De have ikke Penge til at anskaffe Nyt. Præstegaardene eller rettere - Husene saavel i det Hannoverske som Brunsvigske see meget beskedne ud, og ved at besøge et Par Præster har jeg fundet, at det Indvortes er ligesaa tarveligt som det Udvotes. De fleste Præster have og kun 2 i det højeste tre Hundrede Rigsdaler aarlig, Præstejorderne iberegnete; thi Tiender faae de ikke. De leve derfor omtrent som Bønder. Ved Jena skal det ikke være sieldent, at see en Landsbyeprests Kone komme til Torvs med en Kurv Æg.

Nærheden af de Casselske Lande giver os her i Göttingen Anledning til idelig at besøge dem og ved denne Leilighed lære dem og deres Regiering nærmere at kiende. Alt er der Soldat, og Gagen er omtrent 2 ß om Dagen for dem, som ligge i Garnisoner. Folket bærer sit Aag med Taalmodighed, da de frygte for et værre, naar Landgrevens Søn kommer til Regieringen; thi denne skal ikke gjøre andet end jage og slaae. Med Faderen lever han i stor Uenighed og lader, for at ærgre ham, sig og sine Betientere klæde paa Fransk. I Mainz var han nær bleven slaaget s. 136 ihiel, da han prøvede paa at slaae en Borger med sin Pidsk. Jeg kunde anføre mange Ting til den hessiske Regierings Characteristik. Eet istedenfor Alle. Nogle Landsbyer havde ved deres i syvaars Krig udviste Tapperhed erhholdet det Privilegium, at de for bestandig skulde være frie for militær Tieneste. I denne Krig vilde Landgreven ikke desto mindre udtage Soldater der. Man satte sig derimod, og det unge Mandskab vandrede ud. For at hevne sig, lod Landgreven Soldater rykke mod Byerne, og Mænd, Qvinder og Børn pidske.

Med denne i det nordlige Tydskland herskende Undertrykkelsesaand contrasterer efter troværdige Vidners Forsikkring ganske den, som nu har rodfæstet sig ved Rhinen. Selv har jeg gjort Bekiendtskab med nogle tydske Oficerer fra hine Egne, som studere her. Man skulde ikke troe, at de vare Tydske, saadan Aand besieler dem. Trykkefriheden er overalt etableret ved Rhinen, og man trykker i det Hessendarmstadtske Bøger, som i det øvrige Tydskland forbydes. Jøderne have faaet lige Rettigheder med andre og hylde Friheden, der gjorde dem til Mennesker. Nogle mainziske Jøder bleve insulterte i Frankfurt, men den franske General gav Magistraten der saa eftertrykkelig en Erindring, at den maatte ved en Placat forbyde at insultere Jøder fra det franske Gebeet. De franske Armeer, som staae paa tydsk Grund, holde overmaade stræng Disciplin, men udsue til sidste Blodsdraabe. Man paastaaer, at de Egne, hvor de staae, aldrig mere kan forvinde det. Alle Stæderne ere ved de idelige Contribntioner komne i saadan Gield, at de ei engang see sig istand til at betale Renterne. Hvorledes de Franske sætte i Contribution, kan man blot vide deraf, at for Generalens Bord alene maae daglig leveres 400 Gùlden. Man forsikkrer, at den franske Arme, som nu staaer ved Rhinen, er uimodstaaelig, om den vilde trænge s. 137 frem. Tydske Officerer selv kunne ikke noksom beundre dens fortreffelige Organisation. Efter al Sandsynlighed er Freden allerede istand med Riget, men med Keiseren mener man vist, at det paa ny bryder løs, og mange troe, at alle de Lande, som grændse til Rhinen f. Ex. Würtemberg o. s. o. derpaa revolutionere sig. Officererne, som have været ved de franske Armeer, sige, at disse slet ingen Agtelse have for det keiserlige Militær, det ungarske Rytterie undtaget. Alle keiserlige Officerer skal være yderst uvidende. Officeerpladsene besættes ikke efter Duelighed, men efter Fødsel og Hofkabler. Selv her i Tydskland, hvor de keiferlige Armeer ere komne op under Krigene, have de gjort sig yderst forhadte ved deres Egennytte og den slette Disciplin, de holdt. En keiserlig General Nay, som commanderte i Mainz, lod denne Stads Skove hugge om, averterte dem derpaa i Aviserne til Salg og tvang Borgerne til at kjøbe deres eget Træe, hvorved han paa eengang gjorde sig selv en Fordeel af flere Tusende Rigsdaler. Jeg troer, at det var den General Ray, som kom til at ligge i Mainz, da Kongen af Preussen havde kjøbt denne Fæstning af de Franske for at hede paa Medailler: Selbstvertheidiger Deutschlands. Man sagde da, at Mainz, hans Mætresse, som var med ham, og hans Arme, som kostede hver lige Meget. Skulde det komme, som vistnok skeer, til Brud med Keiseren, saa troer man, at denne vil komme ilde daran. Imidlertid gaaer Neapel i Løbet. Keiseren selv er som et Barn. Han gjør Lak og fanger Fluor, og bekymrer sig for Resten om Intet. Man har mange skiønne Anecdoter om ham. Saa var Menneskehedens Lod!

Deres Excellence undskyldte, at jeg er bleven saa vidtløftig. Jeg vilde gjerne fortælle Dem noget om

Tydskland, medens jeg kunde. Mere vilde jeg lægge til, naar jeg ikke frygtede for allerede at have tvættet Deres Taalmodighed.

s. 138Saasnart jeg kommer til Paris, skal jeg tage mig den Frihed at skrive igien. Jeg haaber at være der inden November Maanedes Slutning, hvis jeg ei bliver opholdt paa Grændserne, som det er gaaet nylig en af mine Landsmænd, der maatte bie i 22 Dage i Strasborg, indtil hans Pas havde været i Paris og var bleven underskrevet af Ministre de la police. Jeg gaaer over Holland. Paa Mandag tiltræder jeg Reisen. Mit Priisskrift, omarbejdet paa Dansk, har jeg sendt til Kiøbenhavn, hvor det trykkes hos Gyldendal. Det bliver nok 12 à 14 Ark stærkt.

Deres Excellence anbefale mig Deres gode Kones og ædle Svigermoders vedvarende Bevaagenhed og høigunstige Erindring. Selv bæere de mig fremdeles med Deres høie Beskyttelse og vedblive at skienke mig og mine Studeringer den Opmærksomhed, som jeg er stolt af at besidde, og, saa vidt det staaer i min Magt, skal stræbe at fortiene. Deres Excellences underdanige Tiener

Engelstoft.